

Παρασκευή 23 Ιουλίου 2021

Η αινιγματική πινακοθήκη των βράχων

Οι προϊστορικές βραχογραφίες στο Βαθύ της Αστυπάλαιας συνθέτουν ένα από τα μυστήρια του προϊστορικού κόσμου στα οποία καλείται να απαντήσει η αρχαιολογική έρευνα.

Χρόνος ανάγνωσης:

12

,

Ελάχιστα εκατοστά πάνω από την θάλασσα αυτός ο γκριζός ασβεστολιθικός βράχος βρέχεται από τα κύματα αιώνες τώρα, διασώζοντας μέσα στο χρόνο το ακριβό μυστικό του. Πάνε πέντε με έξι χιλιάδες χρόνια από τη μέρα, που ο νεαρός άντρας, μέλος της μικρής κοινότητας που ζούσε σ' αυτήν την καλά προστατευμένη χερσόνησο του νησιού είχε αναλάβει να φέρει σε πέρας την αποστολή του: Να κτυπήσει τη σκληρή επιφάνεια της πέτρας με το δυνατό, επικρουστικό εργαλείο που είχε στην κατοχή του, και ν' αφήσει με τέχνη πάνω της ένα ανεξίτηλο σημάδι. Μία σπείρα. Θα έρχονταν αργότερα να την δουν και οι υπόλοιποι, για να διαπιστώσουν την αξιοσύνη του δημιουργού της, να λάβουν απόδειξη της εμπιστοσύνης, που του είχαν δείξει αναθέτοντάς του το έργο και κυρίως να κρίνουν, αν το αποτέλεσμα εξυπηρετούσε τον στόχο του. Ο ίδιος ήξερε καλά την αξία του. Καιρό πριν, σε ένα άλλο σημείο της ακτής είχε σχηματίσει με το ίδιο εργαλείο την εικόνα ενός από τα πλοία τους. Αυτό με τα πολλά κουπιά και το πηδάλιο, που τους οδηγούσε σε δύσκολα ταξίδια και τους έκανε να βγαίνουν μπροστά απ' τους άλλους.

[v-6.jpg](#)

Βραχογραφία πλοίου με εμφανή τα κουπιά και το πηδάλιο.

Αν ένα μέρος των ανωτέρω, διατυπωμένο με φαντασία ασφαλώς, είναι μια υπόθεση εργασίας, ο πυρήνας δεν παύει να είναι αληθινός. Οι βραχογραφίες στο Βαθύ της Αστυπάλαιας, όπως και σε άλλα νησιά, όπου άνθισε ο Πρωτοκυκλαδικός πολιτισμός συνθέτουν ένα από τα πιο μυστηριώδη αινίγματα του προϊστορικού κόσμου στα οποία καλείται να απαντήσει η αρχαιολογική έρευνα. Γιατί, όχι τυχαία και όχι χάριν παιδιάς δημιούργησαν και άφησαν οι άνθρωποι αυτές της παραστάσεις στους βράχους σημειώνοντας με τόσο δυναμικό τρόπο την παρουσία τους στο χώρο και γνωρίζοντας ή επιδιώκοντας τη διάρκειά τους στο χρόνο. Ένα είδος επικοινωνίας; Κατάθεσης γνώσεων μήπως; Ή επίδειξης δύναμης, κατακτήσεων και κύρους;

[v_16.jpg](#)

Ο αρχαιολόγος Ανδρέας Βλαχόπουλος ανασκαφέας στο Βαθύ Αστυπάλαιας.

«Η ανάγνωση και η ερμηνεία των γλυφών στα βράχια του Βαθιού συμβάλλει αποφασιστικά στην κατανόηση της κοσμολογικής «κοινής» των εικόνων του πολυνησιακού αυτού σύμπαντος και στην καλύτερη γνώση των κοινωνιών, που τις ανέπτυξαν και τις αναπαρήγαν, ως σύμβολα πλέον», όπως λέει ο αρχαιολόγος Ανδρέας Βλαχόπουλος, αν. καθηγητής Προϊστορικής Αρχαιολογίας στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων. Επανερχόμενος δέκα χρόνια τώρα στον ίδιο τόπο, σε μια ανασκαφή που, υπό την αιγίδα της Αρχαιολογικής Εταιρείας στοχεύει στην έρευνα όλων των φάσεων της κατοίκησης και της ανθρώπινης παρουσίας γενικότερα, την οποία συναντά ως επάλληλα στρώματα σ' αυτή τη γωνιά του νησιού, από την προϊστορία ως τη νεώτερη εποχή βεβαιώνει, ότι οι βραχογραφίες της Αστυπάλαιας συνιστούν έναν πυκνό χάρτη «πολύσημων μονάδων οπτικής, νοητικής και συμβολικής πρόσληψης». Μία υπαίθρια πινακοθήκη της Πρώιμης Εποχής του Χαλκού με επίκρουστες παραστάσεις, που η έρευνα προσπαθεί να αποκωδικοποιήσει.

[v-1.jpg](#)

Η ανασκαφική ομάδα στο Βαθύ.

Προϊστορική θεματογραφία

Όπλα, εγχειρίδια κυρίως, τόξα και βέλη, εργαλεία όπως ο σφυροπέλεκυς, άβακες, οφθαλμοί, πέλματα, η σχηματική – σταυρόσχημη παράσταση ανθρώπινης μορφής και τετράποδα, εκτός από τις επαναλαμβανόμενες σπείρες, που απαντώνται και σε όλες τις άλλες βραχογραφίες των Κυκλάδων –ακόμη και στα περίφημα τηγανόσχημα σκεύη (επίσης δυσερμήνευτα)– όπως και των πλοίων ασφαλώς, που εμφανίζονται ως «στόλος», είναι τα κύρια εικονογραφικά θέματα στο Βαθύ. Ανάμεσά τους, η βραχογραφία με το σχήμα δύο φαλλών, που απεικονίζονται σε ορθή γωνία θεωρείται επίσης προϊστορική, ενώ οι δακτυλιόσχημοι κρίκοι δίπλα της υποδηλώνουν πιθανότατα γονιμικό ή θεολογικό περιεχόμενο. Ανάλογο επίμηκες θέμα μάλιστα, αν και αλλοιωμένο πλέον, έχει εντοπισθεί και στον λεγόμενο Βράχο των Σπειρών και των Εγχειριδίων (ονομασία από το πλήθος αυτών των σχημάτων).

[v-3.jpg](#)

Βραχογραφία με απεικόνιση δύο φαλλών σε κάθετη σχέση.

Παραστάσεις ορατές από μεγάλη απόσταση και σε οποιαδήποτε ώρα της ημέρας, αυτές οι βραχογραφίες έμειναν αλώβητες, πλην ελαχίστων εξαιρέσεων σε όλες τις εποχές που ακολούθησαν (ιστορικά, χριστιανικά και νεότερα χρόνια). Και όταν κάποιος Δίων, εκεί στα τέλη του 5^{ου} με αρχές του 4^{ου} π.Χ. αιώνα θέλησε να χαράξει το όνομά του σ' έναν από αυτούς τους βράχους επέλεξε την πλαϊνή, στενή όψη του και όχι δίπλα ή επάνω στις πυκνές βραχογραφίες που ήδη υπήρχαν σ' αυτόν.

Βράχος με φαλλόσχημα βραχογραφήματα δίπλα σε δακτυλιόσχημα και κυκλικά μοτίβα (3η π.Χ. χιλιετία), αλλά και με την πολύ μεταγενέστερη (τέλος 5ου-αρχές 4ου π.Χ. αιώνα) την επιγραφή «ΔΙΩΝ».

Μπορεί να φανταστεί κανείς έτσι την εικόνα που θα έδιναν οι κατάστικτες βραχώδεις επιφάνειες του Βαθιού και ποια εντύπωση θα δημιουργούσαν οι πυκνά επαναλαμβανόμενες εικονιστικές μονάδες διαφόρων θεμάτων στους κατοίκους και τους επισκέπτες, είτε έφθαναν από την ξηρά στον οικισμό με την ακρόπολή του είτε παρέπλεαν το νησί.

Η ακρόπολη

Στο βάθος ενός κόλπου, με μια χερσόνησο που ελέγχει τη στενή πρόσβαση από το πέλαγος, το Βαθύ είχε θεωρηθεί κατάλληλο για κατοίκηση, προφανώς λόγω της ασφάλειας που παρείχε στους ανθρώπους ενώ ο βράχος από δολομιτικό ασβεστόλιθο πρόσφερε τη δυνατότητα εύκολης λατόμευσης για το κτίσιμο αναλημματικών τοίχων και περιβόλων, κτηρίων, πυλών, παράκτιων αναβάθρων και μονοπατιών. Όλα αυτά, που συνθέτουν την ακρόπολη, επιφάνειες 7-8 στρεμμάτων, που ιδρύθηκε στη μετάβαση από την 4^η στην 3η π.Χ. χιλιετία στο ακρωτήριο Ελληνικό (σημερινή ονομασία) αυτής της χερσονήσου.

Δίκτυο ατραπών οδηγούσε μέσω μιας πύλης («Πύλη των πλοίων» όπως ονομάστηκε από τις βραχογραφίες με παραστάσεις πλοίων που εντοπίστηκαν εκεί) σε μνημειώδες οικοδόμημα που θεωρείται πύργος, στη συνέχεια σε ογκολιθικό ανάλημμα, μήκους 55 μέτρων και σε πλάτωμα. Και από εκεί, με κατωφερή πορεία προς τη θάλασσα ένα δίκτυο ισχυρών αναλημματικών δακτυλίων καταλήγει στην ανατολική ακτή του ακρωτηρίου, όπου λαξευμένες αναβάθρες (γλύστρες) εναλλάσσονται με ογκολιθικά αναλήμματα, δίνοντας την εικόνα ισχυρών κατασκευών λιμενικού, ίσως και αμυντικού χαρακτήρα. Επιπλέον κάποια πλατώματα μπορούν να ερμηνευθούν ίσως ως αμυντικοί πύργοι-προμαχώνες, δίνοντας ακόμη περισσότερο την εντύπωση ενός μνημειακού συνόλου και παραπέμποντας σε ένα προστατευμένο σημείο για την ανάσυρση ελαφρών σκαφών. Ένας λίθινος χαμηλός περίβολος εξάλλου με βραχογραφία σπείρας στο δυτικό σκέλος της ακρόπολης δημιουργεί άνοιγμα με κατώφλι.

Ο αρχαιολόγος Ανδρέας Βλαχόπουλος στις σπείρες των βράχων.

«Οικοδομικό πρόγραμμα τέτοιας εμβέλειας και έκτασης απαιτεί τεχνογνωσία, τεχνολογία, συντονισμό και εκπαίδευση του ανθρώπινου δυναμικού, στοιχεία που προϋποθέτουν επιτελικό έλεγχο και πολιτική οργάνωση ώριμων κοινωνικών δομών για τον οικισμό στο Βαθύ», λέει ο κ. Βλαχόπουλος, παραπέμποντας στον καθηγητή του κ. Χρίστο Ντούμα, ανασκαφέα του Ακρωτηρίου της Σαντορίνης, ο οποίος είχε αντιληφθεί την σημασία της προϊστορικής εγκατάστασης στο Βαθύ. «Ο Χρίστος Ντούμας είχε συνδυάσει τη στρατηγική σημασία της με την καίρια για την ασφαλή ναυσιπλοΐα θέση της Αστυπάλαιας, η οποία αποτελούσε την μεσοπέλαγη «σκάλα», μεταξύ των Κυκλάδων, των Δωδεκανήσων και της Μικράς Ασίας», διευκρινίζει. «Η ανεύρεση, από τον ίδιο, βιολόσχημου ειδωλίου της πρώιμης 3ης π.Χ. χιλιετίας πιστοποιεί την επιρροή της Αστυπάλαιας από τις γειτονικές της Κυκλάδες – και όχι από τα νησιωτικά συγκροτήματα του Νότιου και Ανατολικού Αιγαίου– ήδη από την αυγή της προϊστορίας». Συμπέρασμα στο οποίο συντείνει και η βραχογραφία μιας σπείρας σε ισχυρό αναλημματικό τοίχο της βόρειας ακτής, αφού τόσο η τέχνη της επίκρουσης σε βράχους όσο και το ίδιο το μοτίβο χαρακτηρίζουν τη νοοτροπία και την αισθητική των Κυκλαδιτών της εποχής εκείνης.

[v-8.jpg](#)

Βράχος κατάστικτος από βραχογραφίες.

Η αντιχρωμία του βράχου

Όσο αινιγματικές είναι οι βραχογραφίες ωστόσο, άλλο τόσο όμως, η προσεκτική, σε βάθος και εύρος μελέτη τους δίνει πληροφορίες για πρώιμους πολιτισμούς, που μη έχοντας αφήσει γραπτά κατάλοιπα «μιλούν» μέσα από αυτές. «Η γλυφή είναι αποφλοίωση της σκουρόχρωμης επιφάνειας του ασβεστόλιθου σε βάθος λίγων χιλιοστών, όπου ο βράχος είναι πιο ανοιχτόχρωμος», εξηγεί ο κ. Βλαχόπουλος. «Ο άνθρωπος της εποχής επομένως, δημιουργεί μία αντιχρωμία, όπως έκανε με την ανάποδη του πινέλου του ο Πικάσο για να επέμβει στην μονόχρωμη επιφάνεια. Γιατί, τόσο η σμίλη, όσο και ο χρωστήρας παράγουν εικόνες και σύμβολα, σημαντικά για την κοινωνία του».

[v-17.jpg](#)

Η αναζήτηση βραχογραφιών από την ερευνητική ομάδα.

Οι βραχογραφίες αγαπούν επίσης το φως, καθώς πολλές από αυτές είναι ορατές μόνο κάτω από το σκληρό φως της Ανατολής και το μαλακό της Δύσης. Δείχνουν έναν προσανατολισμό δηλαδή, που αποδεικνύεται από την εντονότερη εμφάνιση της γλυφής στο πλάγιο φως.

Πόσο πιθανή όμως, μπορεί να ήταν στην πραγματικότητα μια τέτοια πρόθεση των δημιουργών τους, στερώντας τη θέαση των βραχογραφιών για πολλές ώρες της ημέρας; Η απάντηση δεν δικαιώνει μια τέτοια υπόθεση, που θα προέβλεπε σε μια πόση μακριά δημιουργούν και μακριά παραμένει και μακριά. Για τον Ανδρέα

«Οι επίκρουστες παραστάσεις σε βράχους απέβλεπαν στη χρωματική εντύπωση του θέματος και λιγότερο στην ανάγλυφη απόδοσή του, που θα απαιτούσε πλάγιο φως για να αναφανεί. Κάτι που αποδεικνύεται σήμερα από την πλήρωση των βραχογραφημάτων της ακρόπολης με κιμαωλία, το λευκό χρώμα της οποίας είναι πολύ κοντά στην αρχική εικόνα των επίκρουστων αποφλοιώσεων του βράχου», όπως λέει. Φυσική απόδειξη επίσης, είναι η λεγόμενη «σπείρα Ντούμα», που βρίσκεται ελάχιστα εκατοστά πάνω από τη θάλασσα, η οποία την βρέχει επί αιώνες τώρα, με αποτέλεσμα η ανοιχτόχρωμη γλυφή που προήλθε από την αποφλοίωση της σκουρόχρωμης επιφάνειας του βράχου να διασώζει την αρχική αντιχρωμία της.

[v-7.jpg](#)

Βραχογραφία σπείρας.

Στικτές ή συνεχούς γραμμές οι σπείρες, εντοπιζόμενες κυρίως σε λαξευμένα στον Βόρφο μονοπάτια συνιστούν το

ατέρμων, μη αναπαραστατική, συνήθως δεξιόστροφη, η σπείρα εμφανίζει διάδοση παν-αιγαιακή και διαχρονική στην Εποχή του Χαλκού, ως κύριο διακοσμητικό μοτίβο στις βραχογραφίες των νησιών και ως βασικό θέμα στην κεραμική της εποχής», λέει ο κ. Βλαχόπουλος. Είναι και οι λόγοι, που η πιθανότερη ερμηνεία τους κατά τον ίδιο σχετίζεται με την ευρεία εμβέλεια των συμβολισμών του θέματος και την μεγάλη εφαρμογή του στον υπαίθριο χώρο, την οικοδομική και την τέχνη της 3ης π.Χ. χιλιετίας. Να σημειωθεί άλλωστε, ότι στις παραστάσεις των πήλινων τηγανόσχημων σκευών η σπείρα συνδυάζεται με το πλοίο, αποδίδοντας μάλιστα με ιδιαίτερα παραστατική πειστικότητα τα κύματα της θάλασσας και του υγρού στοιχείου, που αενάως περιτριγυρίζει το σύμπαν των νησιωτών. Όπως ανάλογα αναμενόμενος όμως, θα ήταν γι' αυτούς τους πρωτοπόρους ταξιδιώτες ο εξίσου σημαντικός κόσμος του ουρανού και των αστεριών.

[v-10.jpg](#)

Πήλινο τηγανόσχημο σκεύος με παράσταση πλοίου με 28 κουπιά ανάμεσα σε κύματα. Από την Χαλανδριανή Σύρου (2800-2300 π.Χ.). [Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο]

«Η αντίποδη σχέση των κυμάτων που φαίνονται την ημέρα και των φωτεινών άστρων που προσανατολίζουν τη νύχτα τους ναυτικούς, μου γεννούν την ιδέα για μια διπλή –φυσική και μεταφυσική– πρόσληψη της σπείρας, που ως γραμμικό θέμα, μεγάλης επαναληπτικής ευκολίας θα ήταν επιδεκτική περισσότερων συμβολισμών στα κοινωνικά συμφραζόμενα της Αιγαιακής 3ης π.Χ. χιλιετίας», λέει ο ίδιος. «Αν λοιπόν η σπείρα κωδικοποιεί περισσότερα

άστρων, το σύμπαν εν τέλει) τότε περισσότερα είναι και εκείνα που αποδίδει, ιδίως εάν αυτά έχουν προσλάβει μέσα στον νου των κατοίκων του Αιγαίου διαστάσεις κοσμολογικές και ίσως θεολογικές».

Η Πύλη των πλοίων

Ιδιαίτερη κατηγορία βραχογραφιών συνιστούν τα πλοία, καλά σχεδιασμένα ώστε να αποδίδουν με σαφήνεια το αμφίπλωρο σκαρί, τα στολισμένα ακρόπρωρα, τα κουπιά και το μακρύ πηδάλιο με το τριγωνικό άκρο, όπως αυτό που διακρίνεται στο πολύκωπο σκάφος της «Πύλης των πλοίων». Πηδάλιο έξαλλου, δεν απεικονίζεται σε καμία από τις δεκάδες άλλες παραστάσεις πλοίων, παλαιότερων και σύγχρονών τους περιόδων, γεγονός που συνιστά νέο στοιχείο για την ναυπηγική του προϊστορικού Αιγαίου. Ο δημιουργός τους αποδίδει τα σχήματα με συνέπεια εξυπηρετώντας συγκεκριμένο στόχο, όπως σ' αυτήν την παράσταση της Πύλης, που τα πλοία απεικονίζονται σε αναβατική προοπτική πλου ή ελλιμενισμού. Σύμφωνα με τον ανασκαφέα μάλιστα αυτή «Η παράσταση «τηλεφανούς» στόλου στην παραστάδα της Πύλης έχει θέση αφηγηματικού θυρεού, μέσω του οποίου η κοινότητα υπομνηματίζει τη ναυτοσύνη της, τεκμηριώνει τον πλούτο της και στέλνει μηνύματα ισχύος σε όσους τον επιβουλεύονται». Η ίδια τυπολογία άλλωστε, που ο δημιουργός κατέχει άριστα αναπαράγεται ευρύτατα, όπως δείχνουν τα 15 όμοια σκάφη που έχουν χαραχθεί σε τηγανόσχημα σκεύη της Πρωτοκυκλαδικής II περιόδου (2.800-2.300 π.Χ.).

[v-5.jpg](#)

Η «Πύλη των πλοίων» και το λαξευμένο στο βράχο μονοπάτι που οδηγεί στο ανώτερο πλάτωμα της ακρόπολης. Τα πλοία τεκμηριώνουν στοιχεία της προϊστορικής ναυπηγικής όπως το πηδάλιο στην πρύμνη.

Με μακρύ σκαρί, μήκους 30 μέτρων τουλάχιστον, όπως δείχνει ο αριθμός των κουπιών τους, τα πλοία του Βαθιού έχουν τα πλωραία άκρα τους ανόμοια υπερυψωμένα, κάτι που υποδεικνύει τη χρήση τους ως φορτηγίδες μεγάλων μεταφορικών δυνατοτήτων αλλά ταυτόχρονα αποκαλύπτει τον κίνδυνο ανατροπής που διέτρεχαν σε περίπτωση ταξιδιού, κενού φορτίου. Τα ερωτήματα ασφαλώς είναι πολλά, όσον αφορά την επάρκεια της ξυλείας για την κατασκευή τους –φαίνεται ότι οι μεγαλόσωμοι κορμοί έρχονταν από τις ακτές της Μικράς Ασίας με τα μεγάλα πεύκα αλλά και από νησιά όπως η Νάξος, η Σάμος και η Ρόδος– αλλά και για το όλο δίκτυο ναυπήγησης, επάνδρωσης, λειτουργίας και κυπιά απόβρασης της διατήρησης. Παρόμοια βεβαίως με τις ενόψεις που έπρεπε να καλύπτουν αυτοί

Γυάλινο βραχιόλι από ταφή του 11ου αιώνα σε πλάτωμα της ακρόπολης.

Όσον αφορά το είδος των εμπορευμάτων και τις ανάγκες σε μεταλλεύματα («νήσο αμέταλλο» αποκαλεί την Αστυπάλεια ο Ανδρέας Βλαχόπουλος) φαίνεται ότι μπορεί να δικαιολογούν τον μεγάλο αριθμό των πλοίων, που εμφανίζονται περήφανα στις βραχογραφίες. Λογικά λοιπόν τίθεται το ερώτημα, μήπως ο στόλος του νησιού εξυπηρετούσε ανάγκες ευρύτερων εμπορικών συμφερόντων, τόσο ώστε το λιμάνι αυτό στον βαθύ κόλπο να είχε εξελιχθεί σε ένα μεγάλο ναυπηγικό και εμπορικό κέντρο, με υπηρεσίες προς τρίτους. Κάτι σαν μια πρόιμη μορφή νησιωτικού εφοπλισμού δηλαδή; Η ασφάλεια που παρείχε το ακρωτήριο από τις έξωθεν επιβουλές, η ιδανική διαμόρφωση μιας αμμώδους ακτής του κόλπου για καρνάγιο, τα λιμενικά έργα και η άφθονη πρώτη ύλη των μικρών κέντρων του νησιού, που ήταν χρήσιμοι για τις δευτερεύουσες ναυπηγικές εργασίες είναι στοιχεία, που σαφώς συντείνουν προς αυτή τη σκέψη.

Η Πύλη των εγχειριδίων

Ανεβαίνοντας προς την ακρόπολη, η «Πύλη των εγχειριδίων» αντλεί την συμβατική ονομασία της από τις βραχογραφίες, που απεικονίζουν όντως εγχειρίδια αλλά και τριγωνικά αμφίστομα μαχαίρια και κοντά ξίφη. Είναι τα όπλα μιας κοινωνίας, που οφείλει να προστατεύει τη ζωή των ανθρώπων της και το βιος τους, γι' αυτό και τα παραθέτει εκεί, άλλοτε μεμονωμένα και άλλοτε σε ζεύγη ή κρεμασμένα στον τελαμώννα μιας υπαίθριας οπλοθήκης. Το εγχειρίδιο άλλωστε, ανέκαθεν όπλο ατομικής προστασίας, πολεμικής και κυνηγετικής εξάρτησης ήταν επίσης ένδειξη κύρους για τον κάτοχό του, αφού προϋπέθετε πλούτο, που συνδεόταν με την επάρκεια χαλκού αλλά και τεχνογνωσίας για την κατασκευή του. Δεν είναι περίεργο έτσι, που τα εγχειρίδια εμφανίζονται σε εμβληματικά και περίοπτα σημεία και προβάλλονται εξ ίσου με τα πλοία –καμιά φορά τα συνοδεύουν– ως καταφανή τεκμήρια συλλογικής και ατομικής ισχύος. «Αυτοί οι επίκρουστοι θυρεοί στις πύλες εισόδου της ακρόπολης προβάλλουν ως μεγαλογράμματα σύμβολα πλούτου, υπεροχής, ανδρείας και ναυτοσύνης και επισφραγίζουν την ευρεία και παραγωγική συνοχή του κοινωνικού σώματος που κατοικεί στο Βαθύ», επιβεβαιώνει ο ανασκαφέας.

Ο καλά προστατευμένος κόλπος Βαθύ στην Αστυπάλαια.

Και το επιπλέον ενδιαφέρον είναι, ότι τα εγχειρίδια του Βαθιού δεν εμφανίζονται πουθενά αλλού στην πινακοθήκη των βραχογραφιών του Αιγαίου. Ει μη μόνον, φορεμένα στη μέση ανδρικών ειδωλίων των Κυκλάδων και σε στήλες κυνηγών - πολεμιστών (από το Βόρειο Αιγαίο και τα Βαλκάνια έως όλο το πλάτος της Μεσογείου) κατά την 3^η π.Χ. χιλιετία.

«Αν τα βραχογραφημένα πεδία συνδέονται με κοινοτικές συγκεντρώσεις ευρείας συμμετοχής, τελετουργικά και θρησκευτικά δρώμενα ή συνιστούν χώρους καταγραφής αστρονομικών παρατηρήσεων (για να διατυπώσουμε μερικές υποθέσεις από όλο το φάσμα των σύγχρονων προσεγγίσεων) δεν θα το μάθουμε ποτέ», επισημαίνει όμως ο ίδιος.

Η κοινωνία

Πέρα απ' αυτά, οι άνθρωποι που ζούσαν στο Βαθύ κατασκεύαζαν λεπίδες, ξέστρα, φολίδες, διατηρητικά εργαλεία και αιχμές από κοφτερό μηλιακό οψιανό, που ήταν ο καλύτερος της εποχής αλλά και από μεγάλη ποικιλία λίθων (πολλών εισηγμένων) και με αυτά λάζευαν τριβεία, χειρόλιθους, λειαντήρες, κρουστήρες, σύνεργα αλιείας, πώματα, βάρη, βλήματα, αξίνες και χάντρες. Ακόμη και μετάλλινα αντικείμενα, όπως βελόνες, αγκίστρια ψαρέματος, περόνες, χάντρες, κατασκευασμένα από κράμα αρσενικούχου χαλκού και μολύβι, πιθανόν αιγαιακής προέλευσης έχουν εντοπισθεί από την ανασκαφή. Χωρίς να λείπουν τα ειδώλια από λευκό μάρμαρο ενώ μία λίθινη σφραγίδα με γραμμικό θέμα, κοινό σε όλο το Αιγαίο απηχεί τις διοικητικές και επικυρωτικές συναλλαγές του κατόχου της, και εντάσσει, όπως λέει ο ανασκαφέας την Αστυπάλαια στα ακμαία κέντρα με οργάνωση «πρωτοαστική», όπως δείχνει και η οικοδομική στιβαρότητα της ακρόπολης. Άλλα ευρήματα εξάλλου τεκμηριώνουν τις αμοιβαίες επαφές με τα Δωδεκάνησα αλλά και σχέσεις της Αστυπάλαιας με τη Μικρασιατική ακτή, το Βόρειο και Ανατολικό Αιγαίο και την Κρήτη της Πρώιμης εποχής του Χαλκού.

[v-9.jpg](#)

Μαρμάρινο ειδώλιο από το Βαθύ.

Ιδιαίτερη βαρύτητα δίνεται και στον μεγάλο αριθμό εγχυτρισμών, τρία σύνολα για την ακρίβεια, της Τελικής Νεολιθικής/Πρώιμης Εποχής του Χαλκού (3.200-2.800 π.Χ.) που βρέθηκαν στην ακρόπολη του Βαθιού. Σε οικιακά αγγεία, αχρηστευμένα ή σπασμένα, από ένα έως τρία μωρά σε καθένα από αυτά, συνοδευόμενα κάποιες φορές από αντικείμενα όπως ένα λίθινο βαρίδι, ένα χάλκινο αγκίστρι, και με την εναπόθεση καρπών, σπόρων, κοχυλιών και άλλων ειδών διατροφής αντανακλούν πτυχές του κοινωνικού, εθιμικού και ιδεολογικού κώδικα αυτής της προϊστορικής κοινότητας.

«Όσο λείψανα οικιών δεν βρίσκονται στις ανασκαφικές τομές και όσο η “intra muros” ζώνη αποκαλύπτει μόνο υπαίθριες βραχογραφημένες νησίδες ή τον φυσικό βράχο να έχει δεχθεί εγχυτρικές ταφές βρεφών, το Βαθύ θα παραμείνει μια θέση σπουδαίων ευρημάτων μεν. αλλά και πεδίο ανοικτών ερωτημάτων για την έρευνα». λέει ο κ.

Οι εραστές

Το Βαθύ εξάλλου είναι τόπος στον οποίο επανέρχονται οι άνθρωποι σε διάφορες εποχές και των ιστορικών χρόνων με τα ευρήματα να τεκμηριώνουν την συνεχή δραστηριότητα στην εκ πρώτης όψεως αφιλόξενη, βραχώδη χερσόνησο. Μεταξύ αυτών επιγραφές της Αρχαϊκής και Κλασικής εποχής, όπως αυτή του Νικασίτιμου και του Τιμίωνα δύο εραστών του 6^{ου} π.Χ. αιώνα, χαραγμένη στους βράχους, που αναφέρει: «Ο Νικασίτιμος συνουσιαζόταν εδώ με τον Τιμίωνα» (Νικασίτιμος οἶφε Τιμίωνα). Μία επιγραφή (έχει μελετηθεί από τον επιγραφολόγο Άγγελο Ματθαίου) που τεκμηριώνει κάτι, που δεν ήταν άγνωστο σε μια δωρική νησιωτική επικράτεια και που συνηθιζόταν να προβάλλεται από τους νέους θριαμβευτικά ή ως αστείο για τις ερωτικές τους επιδόσεις. Πόσο μάλλον, που στο συγκεκριμένο σημείο υπήρχαν φρουρές και βίγλες με ικανό αριθμό νέων, που στρατοπέδευαν εκεί και επόπτευαν τον αόρατο από την πλευρά της θάλασσας στενό κόλπο. Από το δεύτερο μισό του 4^{ου} π.Χ. αιώνα εξάλλου ένας μεγάλος πύργος οικοδομήθηκε στο ακρωτήριο Ελληνικό με αυλή και βοηθητικές εγκαταστάσεις.

[v-12.jpg](#)

Το ακρωτήριο Ελληνικό στο Βαθύ Αστυπάλειας με τον πύργο.

Άλλα ευρήματα στις δύο μικρές βραχονησίδες Φωκιονήσια (ειδώλια, χάλκινα ελάσματα, νομίσματα κ.ά.) παραπέμπουν σε κάποιο μικρό νησιωτικό ιερό, αφιερωμένο σε άγνωστη θεότητα. Στο λιμναίο σπήλαιο Δρακόσπηλιο αφιερώματα, όπως δέλτοι, ειδώλια θεοτήτων και άλλα αντικείμενα από φαγεντιανή με προέλευση από την Ανατολή και την Αίγυπτο αποδεικνύουν την θαλάσσια κινητικότητα στην περιοχή. Κι άλλοι πύργοι κτίζονται κι άλλες ενδείξεις υπάρχουν για ιερά και δημόσια κτήρια κι όσο οι αιώνες περνούν τόσο πυκνώνει η κατοίκηση. Μία παλαιοχριστιανική βασιλική (5^{ος}-6^{ος} αιώνας) εξάλλου μαρτυρεί τη χρήση του χώρου ως εκείνα τα χρόνια.

[v-11.jpg](#)

Βυζαντινό ναΰδριο στον κόλπο του Βαθιού αποδεικνύει τη διαχρονική κατοίκηση στην περιοχή.

Είναι και ο λόγος για όλα αυτά, που η ανασκαφική έρευνα του Βαθιού έχει εξελιχθεί υποχρεωτικά σε διεπιστημονική, με μεγάλο αριθμό ειδικοτήτων, πλην των αρχαιολόγων. Με μόνιμους συνεργάτες τους αρχιτέκτονες Θεμιστοκλή Μπιλή και Μαρία Μαγνήσαλη, τον τοπογράφο Διονύση Νιώτη και τον εικαστικό Νίκο Σεπετζόγλου στην ομάδα προστίθενται συντηρητές φυσικά, σπηλαιολόγοι, ιστορικοί, αρχαιομέτρες, γεωλόγοι, ωκεανογράφοι, μηχανικοί υπολογιστών. Η πανδημία έχει δημιουργήσει ασφαλώς προβλήματα αλλά η διαχείρισή τους έχει σταθερά ως γνώμονα την υγεία όλων, επιστημόνων και κατοίκων του νησιού.

Σήμερα στον τόπο ζουν ελάχιστοι. Αλλά, όπως λέει ο Ανδρέας Βλαχόπουλος, όσοι επισκέπτονται τον αψύ και βραχώδη κόσμο του Βαθιού με την εντυπωσιακή λιμνοθάλασσα και τα αρχαία λείψανα σ' όλη του την έκταση γίνονται σιωπηλοί μάρτυρες ενός άγνωστου, δυναμικού παρελθόντος με διαχρονική σημασία. Είναι η ιδιαίτερη γοητεία της Προϊστορικής εποχής, που δίνει ελάχιστα ή δυσερμήνευτα στοιχεία, ξεκλειδώνοντας αργά τα μυστικά της, και προκαλώντας έτσι, στην κατανόηση μιας εποχής που υπήρξε προάγγελος σπουδαίων πολιτισμών.

[Μαρία Θερμού](#)

Έχει εργασθεί στις μεγαλύτερες ελληνικές εφημερίδες (Καθημερινή, Νέα, Το Βήμα), στο Ραδιόφωνο (Δεύτερο και Τρίτο Πρόγραμμα της ΕΡΤ), σε περιοδικά και ιστοσελίδες. Η πολιτιστική κληρονομιά και η πολιτική διαχείριση του πολιτισμού είναι στα ενδιαφέροντά της.